

RIIGIKOGU

IV koosseis.

III istungjärk.

24. koosolek.

24. jaanuaril 1930.

Sisu:

1. Surma läbi lahkunud Riigikogu liikme Hans Pöhl'i mälestamine.
2. Teatamine muudatusest Riigikogu koosseisus.
3. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — Vabariigi Valitsuse ettepanek — I lugemisel.
4. M. Mihkelson'i küsimine Vabariigi Valitsusele Kõrgesaare vallas asuvate poolitatud riigirendikohtade metsa hindamise asjas.
5. A. Sirro, B. Eilman'i ja A. Mekkarti arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele riigiteenijatele teenistusevanuse tasu mittermaksamise asjas.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 17.23 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

1. Surma läbi lahkunud Riigikogu liikme Hans Pöhl'i mälestamine.

Juhataja: Austatud Riigikogu liikmed! Eile hommikul sain teate, et surm tabanud meie kaaslast rkl. Hans Pöhl'i. (Riigikogu liikmed ja publik tõusevad püsti.) Veel enne jõulu, enne kui lõpetasime eelmise istungjärgu, liikus ta meie keskel täiesti tervena. Kuid viimaselt kahelt koosolekult ta juba puudus haiguse tõttu. Teda haaras palavik, millele seltsis angiin, ning sellele järgnenud veremürgitus kutsus ta 22. jaanuari hilisõhtul viimasele teekonnale. Lahkunut leinavad abikaasa viie lapsega, kellest kolm alaealised, ja Riigikogus kadunu lähemad rühmakaaslased Saksa-Rootsi rühmast, kellele kõigile meie avaldame sügavat kaastundmust.

Suurim kaotus on tabanud Eesti Rootsi rahvust, kelle vaimlikuks isaks ja hingeks õieti oli lahkunud Hans Pöhl. Juba möödunud sajandi viimaseil aastail ta algas vaimutööd Rootsi rahvuse seas ja juhtides seda tööd aastakümneid andis palju vaimu ja värskust Rootsi rahvusele, ja mis peasi, rajas meie Rootsi rahvuse kultuuri, elades läbi kõik takistused, mis olid Vene päevil, ja tundes kaasa oma rahvuse kõigile rõõmudele, millised avanesid Eesti riikluse rajamisel. Tõsist leina tunneb praegusel korral Rootsi rahvus.

Riigikogu liikmed leinavad kadunut sügava kahjutundega, sest ta sammus esirinnas juba esimesilt, meie iseseisvuse võitlusepäevilt, ja kui avanes võimalus rajada Eesti riiki, oli ta meie riigimeeste hulgas. Ta kutsuti 1918. a detsembrikuul Ajutise Valitsuse rahvuseministriks, kellenä ta püsis kogu Ajutise Valitsuse tööde kestel. Juba 1917. a. juulist töötas ta ja võitles Maanõukogu liikmena, seega rajades meie omavalitsust, meie autonoomsust.

Asutavas Kogus töötas ta kaasa kõigile uuendusile, kõigile tähtsatele reforme, millele Asutav Kogu pani aluse. Ja niivõimalasti I kui ka III Riigikogus on ta kaasa töötanud armsa inimesena, kõigist lugupeetud Riigikogu liikmena, kõigi rühmade poolt lugupeetud tegelasena, kaasa töötanud meie seaduseandluses ja valitsemises. Nüüd IV Riigikogu liikmeina oleme kurvaüks tunnistajaid, et meie kaaslast Hans Pöhl'i ei ole enam meie keskel.

Leinates ja tundes kaasa kõigile, kellele kadunu kõige lähemal seisnud, asume täna tööle.

2. Teatamine muudatusest Riigikogu koosseisus.

Sekretär: Surma läbi on lahkunud Riigikogust 22. jaanuaril 1930 Hans Pöhl — Saksa-Rootsi valimisbloki Tallinna valimisringkonna nimekirjade järgi. Riigikogu tööd on osa võtma kutsutud Ervin Thomson.

Koosolekut hakkab juhatama teine abiesimees **R. Penno**.

3. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — Vabariigi Valitsuse ettepanek — I lugemisel.

Majanduseminister **J. Zimmermann**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eesti Vabariigi 1930/31. a. kulude ja tulude eelarve-ettepanek on Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule esitatud ja läheb täna teile läbivaatamiseks ja lõplikuks otsustamiseks. Sel puhul pean tarvilikuks lühidalt peatuda meie riigi- ja rahvamajanduse olukorra ja arenemise võimaluste juures ning teha mõningaid selgitavaid märkusi esitatud eelarve kohta eriti. Puudutab ju riigi eelarve täiel määral meie riigi- ja rahvamajanduse kandevoimet ja selle arenemiskäiku.

Võtame eeskätt vaatlusele rahanduse 1929. majanduseaastal. Teatavasti oli 1928. aasta raskem ikalduseaasta, ja selle tagajärjel oli kapitalikogumine rahvamajanduses kogu aasta jooksul üsna väike. Teiselt poolt oli krediidiinõudmine niihästi põllumajanduses kui ka tööstuses seda suurem, mille rahuldamiseks peamiselt riiklike ressursse tuli mobiliseerida. Pankade kaudu antud laenude seis oli kolme viimase aasta novembri lõpul tuhandetes kroonides järgmine: pantlehtede laenu Eesti maapangas tõusnud 1929. aastal 1.862, 1928. aastal — 2.525. Pantlehtede laenu Eesti hüpoteegipangas tõusnud 1929. aastal 1.107 ja 1928. aastal — 1.702. Hüpoteegilaenu pikalaenu pangas tõusnud 1929. aastal 3.877, 1928. aastal — 1.948. „A” liigi laenu pikalaenu pangas Vabariigi Valitsuse arvel vähenenud 1929. aastal 3.669, 1928. aastal suurenenud 23.108. Riiklikud põllumajanduslikud laenu Eesti maapanga kaudu 1929. aastal tõusnud 2.695, 1928. aastal — 2.250. Muud pikalaenu panga valitseda olevad laenu Vabariigi Valitsuse arvel on kasvanud 1929. a. 3.185 ja 1928. a. — 811. Vabariigi Valitsuse poolt soodustatud laenu on vähenenud 1929. a. 137 ja kasvanud 1928. a. 2.816. Laenu mitmesugustel kindlustustel — kasvanud 1929. a. 3.132 ja eelmisel aastal 3.177. Laenu erapankadest ühes arvatud välisvekslid — kasvanud 1929. a. 2.567, 1928. a. 18.092. Laenu tähtsamatest ühispankadest tõusnud 1929. a. 1.203 ja läinud aastal — 8.952. Eesti pank — ühes arvatud välisvekslid — vähenenud 1929. a. 659 ja 1928. a. — 25.618. Lõppkokkuvõte oleks järgmine: kasvamine 1929. a. 15.163 ja 1928. a. — 39.763 tuhat krooni.

Kui selle järgi laenu kasvamine rahvamajanduses ulatus 1928. a. ligi 40.000.000 kroonini, siis oli see 1929. a. ainult 15.000.000 krooni. Esimesel aastal oli laenu kasvamine erapankades, ühes arvatud Eesti hüpoteegipank, Kr. 28,746 miljonit või 72% üldisest laenu kasvamisest, kuna see 1929. a. oli Kr. 4,877 miljonit või ainult 37% üldisest laenu kasvamisest. Sealjuures ei tohiks arvestamata jätta asjaolu, et erapankade ja ühispankade võlaarved ja rediskont — peamiselt riiklikkudest pankadest — kasvas viimase aasta jooksul novembrist novembrini Kr. 6,973 miljoni võrra, millest järgneb, et kogu rahvamajanduse finantseerimise suurendamine läinud aastal lasus täielikult riigikassa ja riiklikkude pankade õlgadel.

Hoiusummade liikumine pankades ja riigi hoiukassas on näha järgnevalt tabelist: hoiusummad erapankades kasvanud 1928. a., pärast seda, kui tegime välislaenu, 10.000.000 krooni, kuna 1929. a. —

725.000 krooni. Hoiusummad ühispankades kasvanud 1928. a. 5.300.000 krooni, läinud aastal ainult 1.100.000 krooni. Riigi hoiukassa hoiusummad kasvanud 1928. a. 2.700.000 krooni, läinud aastal 500.000 krooni. Eesti panga hoiusummad on kahanenud 1928. a. 1.200.000 krooni, läinud aastal — 7.600.000 krooni.

Sellest näeme, et era- ja ühispankadel laenu andmisel läinud aastal tuli otsida teisi rahaallikaid hoiusummade asemele ja seda leidsid nad, nagu juba nimetatud, oma rediskonto ja võlaarvete suurendamises, mis seisid eelnimetatud tähtpäevadel, nagu näidatud allamal: rediskont ja võlaarved erapankades 1928. a. olid 3.500.000, 1929. a. 6.500.000; rediskont ja võlaarved ühispankades 1928. a. — 2.400.000 ja 1929. a. — 400.000; sisemaa „Nostro” kohustused kasvanud 1928. a. 800.000 ja 1929. a. kahanenud 230.000; välismaa „Nostro” kohustused kasvanud 1928. a. 1.800.000 ja 1929. a. kahanenud 2.400.000.

Riigikassa, mobiliseerides tema käsutada olevaid ressursse Eesti pangas mitmesuguste laenu andmiseks põllumajandusele ja olles sunnitud oma kassatagavaradest katma väljaminekuid, mille jaoks erakorraliste tulude eelarves summad ette olid nähtud, kuid mis veel realiseerimata — laenu Svenska Tändsticks Aktiebolaget'i kaudu ja hõberaha löömine —, vähendas valitsuse jooksvaid arveid Eesti pangas kogu 1929. aasta jooksul nii, et need 1. jaanuarist 1. jaanuarini langesid Kr. 16,7 miljonilt Kr. 8,1 miljonile, mis enesega kaasa tõi üldise jooksvate arvete langesemise Eesti pangas novembrist novembrini, nagu eelpool näidatud, Kr. 7,6 miljoni võrra.

Eriti rasked ülesanded olid läinud aasta jooksul täita Eesti pangal. Ühelt poolt oli ta sunnitud, nagu näidatud, hoiusummasid välja maksma, teiselt poolt pidi ta katma suurenenud valuuta nõudmisi väliskaubanduse passiivse saldo ja riigi välisvõla tasumise ja protsentide katteks. Kuid pank sai nende ülesannetega edukalt hakkama ja tema kattevara vaherkord jooksvate kohustustega tõusis isegi aasta jooksul 52,6%—lt 54,1%—le.

Selle tagajärje saavutas pank sel moel, et ta vastavalt kattevara kahanemisele, mis oli kogu aasta jooksul Kr. 4,2 miljonit, kahandas ka oma laenu peaaegu sama summa võrra — Kr. 4,3 miljonit — ja nii, vaatamata suurele väljavoolule jooksvailt arveilt, suutis isegi pangatähtede tsirkulatsiooni tagasi tõmmata, mis läinud aasta algul oli Kr. 36,4 miljonit ja lõpul — Kr. 34 miljonit. Selle politika tagajärjel kahanesis Eesti panga jooksvad kohustused aasta jooksul Kr. 9,6 miljoni võrra, kuna kattevara kahanes kõigest Kr. 4,2 miljonit, see tähendab vähem, kui valitsus

välisvõlgade protsentideks ja tasumiseks aasta jooksul valuutat tarvitas. Nii on Eesti panga kui emissiooni panga seisukord käesoleval silmapilgul enim tugevam kui läinud aasta algul, ja Eesti kroon paremini kindlustatud, olgugi kitsamal alusel, vastavalt kitsenenud olukordadele.

Eesti rahvamajanduse üldine valuutatagavarade kahanemine oli muidugi tunduvalt suurem Eesti panga kattevara kahanemisest, sest et aasta jooksul pikalaenu pank ja riigikassa ja ka muud asutused oma valuutatagavaru realiseerisid. Asjatundjate arvamisel tohiks see summa olla umbes Kr. 10 miljoni ümber, kuid siin tuleb ühtlasi arvesse võtta, et erapangad oma „Nostro” kohustusi välispankade vastu aasta jooksul umbes Kr. 25 miljoni võrra kahandasid, mille võrra sisuline valuutakaotus väheneb. Sellest järgneb, et üldine valuutatagavarade kahanemine Eestis oli vististi vähem või igatahes ei ületanud riigi aastasi valuutanõudmisi, mis olid kokku Kr. 8,3 miljonit, ja millest läks välisvõlgade katteks Kr. 4,9 miljonit. Võttes arvesse meie üldist rasket majanduslikku seisukorda tuleb saavutatud tagajärgi pidada rahuloldavaiks.

Mis meie tööstusse puutub, siis on see kõigile raskustele vaatamata 1929. a. võrdlemisi rahuldavalt tegutsenud ja tunduvalt edusammegi teinud.

Jõumajanduse ala tugevnes möödunud aastal tunduvalt. Suurendati riigi turbatööstuse Ellamaa elektrijõujaama, Tallinna linna ja Tartu linna Ulila-Ülenurme elektrijõujaame. Tegevusse astus ka Sindi kalevivabriku ühisuse elektrijõujaam, mis sugune Pärnu jõe veejõudu kasutab ja mis peale vabriku tarvete rahuldamise ka väljaspoole energiat anda võib. Kogusummas rakendasime sellega tööle ligi 12.000 hobujõudu.

Ka kiutööstus, mis meie suuremaid tööstuseettevõtteid, on suutnud möödunud aastal eduga raskustest üle saada. Kuigi järjest suurenev import tekstiilsaaduste alal ses tööstuses möödunud aastal teatava kriisi esile kutsus, ja karta oli tööstuse osalist produktsiooni vähenemist või koguni ajutist seisumajäämist, virgutas tollitõstmine septembrikuus tööstuse energilisemale tegevusele, nõnda et kardetud tööliste-vallandamise tulemata jäid, ja tööliste arv puuvilla ketramise ja kudumise tööstuse alal koguni 2400 inimeselt 2725-le tõusis aasta algusest kuni aasta lõpuni, vaatamata sellele, et üks suurem tööstus — „Textil” — teotsemise lõpetas ja umbes 400 töölist lahti lasi.

Ka silmkoe ja siidikudumise tööstus on mõistnud end tarvitaja nõuete kohaselt ümber korraldada, mille tõttu tööliste arvu üle 30% suurendada võidi.

Naha- ja jalanõudetööstuses andis samuti kui tekstiiltööstuses turu puudus ja kindlustus end kibedasti tunda. Tollikõrgenduse tõttu, mis turu kujundas kindlamaks, jäi ka siin tööstuse produktsiooni vähendamine tulemata, ja toodang püsis üldiselt endise aasta piirides.

Samuti töötas edukalt kummitaldadega jalanõude tööstus ja kavatseb tollikaitse tõttu oma tööliste arvu tunduvalt suurendada.

1930. a. I poole suhtes ei ole palju head loota, sest ostjaskonnas on terav rahapuudus, ja müük on siseturul õige palju kokku kuivanud ning hinnad alla löödud. Ka välisturu suhtes pole välja vaated paremad, sest üldine depressioon on igalpool tunduv.

Metallitööstus on pikemaks ajaks riiklike tellimistega varustatud, ning tööliste arv suurenes ca 10%₀. (L. J o h a n s o n, stp: Aga see ei ole õige.)

Tsemendi- ja lubjatööstus on samuti püsinud 1928. a. piirides, kuigi siseturg pisut vähem tsementi tarvitas.

Klaasitööstusest on arenemisel akna- klaasitööstus, kuna ta laiendus ja end sisse seadis kõigi uuemaaja nõuete kohaselt. Tal on korda läinud välisturgudega ühendust luua ja aasta kestel ca 150.000 krooni väärtuses klaasi eksporteerida. Loodetavasti õnnestub käesoleva aasta jooksul välisturgete juurde võita ja ekspordi — seega ka toodangut — suurendada.

Õnesklaasi valmistamisel töötas aasta I poolel kolm vabrikut; kuid aasta II poolel katkestas üks vabrik tegevuse. Välisturgu sel tööstuseharul ei ole, ja puuduvad ka väljavaated selle leidmiseks praeguse konjunktuuri juures; kuid siseturgu võiks sisseveo arvel tunduvalt laiendada.

Telliskivi- ja savitööstus näitab tagasiminekut, sest Soome nõuded olid möödunud aastal vähemad 1928. a. omast, osalt sealse telliskivitööstuse tugeva võistluse, osalt ehitustegevuse kokkutõmbumise tagajärjel. Ka siseturg ei suurenenud, sest ehitusematerjalina hakkavad teised kunstkiivid, nagu: silikaat, betoon j. m. ja viimasel ajal ka põlevkivituhast valmistatud kivi telliskividega võistlema.

Toidu- ja maitseainete tööstus on enam-vähem kindlaks kujunenud ja varustab ainult siseturgu. Ainult tubakasaaduste valmistamisel on tekkinud segane olukord, kus kõiksugul kombinatsioonidega vanu tööstusi likvideeritakse ja uusi ellu kutsutakse. Sellele vaatamata tööliste arv ka sel tööstuse alal märkimisväärt muutust ei näidanud.

Paberitööstus elas möödunud aastal võrdlemisi rasketes tingimustes. Suur üleproduktsioon ilmaturul ja Kaanada paberitööstuse hoogne arenemine, sama ka Vene Nõukogude valitsuse pingutused oma

paberitööstuse elustamiseks löid paberi ekspordi alal võrdlemisi halva konjunktuuri, mille tulemuseks oli, et kodumaa paberitööstus rohkem rõhku pidi panema tselluloosi ekspordile, missugune veidi suurenes.

Kesk- ja väiketööstuse alal ei olnud märgata erilist tõusu ega mõõna; kaevatakse vaid, et omavalitsused kesk- ja väiketööstust liiasti maksudega koormavad.

Kodukäsitöö toodete ja valmistamiskuse levitamine arenes rahuldavalt. O/ü. „Kodukäsitöö” kui suurima säärase organisatsiooni tegevus arenes õige tugevasti, eriti ekspordi alal, milline tõusis kolmekordseks võrreldes 1928. a., ning ta sai regulaarselt nõudvad turud Ameerikas, Prantsusmaal, Inglismaal, ja juhuslikke saadetisi on olnud Berliini, Viini ja Hollandisse. Nimetatud ettevõtte andis möödunud aastal 100 tööleisele tööd ning üldläbimüük oli ümmarguselt 100.000 krooni.

Tööliste arv suur- ja kesktööstuses 1929. aastal näitas tõusu eelmisest — 1928. — aastast. Suurenemine üksikute kuudel ulatus ligi paari tuhandeni. Üldse töötab meil neil tööstusealadel 35—40 tuhande tööliste ümber.

Keskmine töötasu töölistele 1928. a. oli 31,1 senti tunnis, 1929. a. tõusis see pisut ja tegi 31,7 senti tunnis.

Tööliste arv suurtööstuses oli 1928. a. esimesel poolel 26.824, 1929. aastal 28.131, seega tõus 1.307 tööliste võrra.

Palka maksti neile töölistele tähendatud aja eest 1928. a. Kr. 9.487.394 ja 1929. a. Kr. 9.827.871. Seega tõus Kr. 340.477.

Ei saa märkimata jätta, et meie suurtööstusele on pahatihti etteheiteid tehtud, et ta suuri kasusid taga ajades kallilt produtseerib, vähe tööstuse sisseseadetesse investeerib ja töölistele väikest tasu maksab. Need etteheited on väga tõsised, ja ma pean tarvilikuks neid selgitada. Kahjuks on aga tööstusestatistika meil veel arenemise ajajärgus, ja uurimistöid meie tööstuse alal vähe teostatud. Olen püüdnud inimesi sellele alale tööle rakendada. On analüüsitud seni 27 suuremat ja tähtsamat tööstust ja nimelt: tekstiiltööstuse alal — 7, puutööstuse alal — 1, paberitööstuse alal — 4, masinatööstuse alal — 6, nahatööstuse alal — 2, maitseainetetööstuse alal — 5, kivi- ja muu tööstuse alal — 2, kokku 27 tööstust.

Neist andmetest selgub, et tähendatud ettevõtete põhivarad on tõusnud alates 1925. a. kuni 1929. aastani miljonites kroonides 159,893 miljonilt kroonilt 169,283 miljonile kroonile, s. o. suurenenud 9,390 miljoni krooni võrra, millest näeme, et kolme aasta jooksul ligi 10 miljonit krooni ettevõtetesse investeeritud, mida

meie oludes ja kapitalivaesuse juures väikeseks lugeda ei saa.

Mis tähendatud ettevõtete finantsseisukorda puutub, siis selgub siin tegevusekapitali puudus ja suur võlakoormatus, kuna tulutoovus väga väikeseks osutub.

1925. a. näitasid 19 ettevõtet puhaskasu kokku 1.097.000 krooni ja 8 ettevõtet kahju 421.000 krooni, s. o. puhaskasu kujunes Kr. 676.000, mis põhikapitalist 1,22% välja teeb.

1928. a. näitasid 20 ettevõtet kasu 1.288.000 krooni, 7 ettevõtet aga kahju 1.509.000 krooni, nii et kogusummas kahju 221.000 kroonini ulatus. Kui maha arvata ühe ettevõtte suurem kahi Kr. 1.004.000 suuruses, siis kujuneb üldkasu 1,38% põhikapitalist. Amortiseerinud on tähendatud ettevõtteid samal ajal Kr. 12,750 miljonit, millist summat ülearu suureks ei või pidada, arvesse võttes meie aja tehnika kiiret arenemiskäiku, kus sisseseaded ja masinad kiiresti vananevad. Kui arvesse võtta, et meie tööstused tegevusekapitali puudust kannatavad, et praegusel ajal kohemakstava raha eest kaupa raske müüa ja see pikemaks ajaks võlgu tuleb anda, samuti kindla turu puudusel lattu tuleb töötada, ning ka ettevõtete aktsiatel turg puudub, siis peame tulema otsusele, et meie tööstusel tõsiste raskustega võidelda on, mille kohta silmi kinni pigistada ei või.

Riikliku põlevkivitööstuse tegevusest on eelarve seletuskirjas lühike ülevaade toodud, millest tööstuse edukas arenemine silma paistab. Möödunud aasta lõpul pandi alus ka uuele bensiinivabriku hoonele. Tähendatud vabrik valmineb loodetavasti 1930. a. jooksul ja ta valmistaks bensiini aastas umbes 2000 tonni, mis osa meie praegusest tarvidusest kataks. Ka on viimasel ajal Inglise suurselts „New Consolidated Gold Fields Ltd” otsustanud ehitada Eestisse prooviõlivabriku 250 tonni õlikivi läbilaskevõimega päevas. Et selle vabriku ehitamine Eesti metallivabrikutele kavatsetakse anda, siis see aitab ka meie tööpuudust teataval määral metalli alal vähendada. Ka Narva kose väljaehitamiseks on soliidsele ettevõttele optsoon kuni märtsini s. a. antud, ja on arvata, et ka see küsimus surnudpunktilt kord liikuma saab.

Tegevust suurendada kavatses ka meie fosforiiditööstus ja töötama hakata kolme töö-vahetusega. (M. M a r t n a, stp: Mis tööstus?) Fosforiiditööstus.

Samal ajal, kui meie tööstuse alal juba teatav stabiilsus saavutatud ja liialdatud ettevõtlikkus terava kuju kaotanud, põeb kaubandus veel „Gründertum'i” haigust. Kaubandus-tööstuskoja juhatus esimees kirjutab „Kaubandus-tööstuskoja Teataja” käesoleva aasta esimeses numbris, et meil

16.000 ärist 4000 äri, see on 25⁰/₀, igal aastal tegevuse lõpetavad, mille järgi äride keskmine eluiga oleks meil üldse ainult 4 aastat. Ta nimetab niisuguseid kergel käel asutatud ettevõtteid „ühapäeva liblikaiks“, kes korralikust äritegevusest vähe hoolivad ja ausalt tegutsevate ettevõtete äritegevust suuresti halvavad. (M. Martna, stp: See kirjutaja hindab vildakust seisukohast.) Selles väites on siiski palju valut tött.

Kaubanduslike ettevõtete arvust puuduvad meil kahjuks täpsed andmed pikema aja kohta, mis võimaldaksid liialdatud ettevõtlikkuse kohta kindlamat pilti anda, sest kaubandus-tööstuskoda, kelle kompetentsi äride registreerimine kuulub, ei ole ärideregistri koostamise tööga veel lõpule jõudnud.

Ettevõtete arvust annab teatud ülevaate ka iga aasta kohta välja antud äritunnistuste kokkuvõte. Kaubanduslike ja tööstuslike äritunnistusi on välja antud 1924. a. — 13.020, 1925. a. — 12.997, 1926. a. — 13.368, 1927. a. — 14.358, 1928. a. — 13.648.

Toodud arvudest näeme, et kaubanduslike äritunnistusi on kõige rohkem välja antud 1927. a., mil meie sisekaubanduses kui ka väliskaubanduses valitses üldse suur elevus, vaatamata sellele, et tähendatud aastal meie põllumajandus kannatas osalist ikaldust.

See väide, et inimesed siis asutavad neid ettevõtteid, kui neil kuskile minna ei ole, ei pea paika, sest meie näeme, et asutatud on just neil aastatel rohkem, kus head aastad olid.

Eriti ilmutas äritegevus elavust 1927. a. viimsel poolel ja 1928. a. esimesel poolel, missugust asjaolu kinnitab ka väljaantud äritunnistuste arv.

Huvitav on tähele panna, et 1927. aastal ka tööstuslike äritunnistusi on rohkem võetud kui eelmisel aastal. Elavamale ettevõtlikkusele nii kaubanduses kui tööstuses mõjus tol ajajärgul kaasa meie rahandusliku seisukorra kindlamaks kujunemine ja krediidiolude tunduv lahenemine eriti 1928. aasta algupoolel välislaenu tagajärjel.

Kui arvestame ainult puhtkaubanduslike ettevõtteid — mitte äritunnistuste, vaid ettevõtete tegeliku arvu järgi —, siis tõusis nende arv 1928. aasta lõpuks ümmarguselt 11.200-le, sellest I, II ja III järgu kaubanduslike ettevõtteid 9.400 ja IV ning V järgu kauplusi üle 1.800. Ülejäänud osa kaubandusliku äritunnistusega töötavaist ettevõtteist moodustavad aktsiapingad ja krediidiastutused, kindlustusseltsid j. n. e.

Lisaks ülalnimetatud pahele, et meil juhuslike ettevõtete protsent väga suur, seltsib liialduseni viidud võlgumüügi

nähtus. See on võtnud hädaohtlikult laialise ulatuse. Liialdatud võlgumüük ongi üheks kaaluvamaks teguriks, mis juhuslike ettevõtete tekkimist suurelt soodustab. (M. Martna, stp: Meie kuulmise järgi on see Ameerikas palju suurem.)

Järelmaksuga müümine suurendab järjest ettevõtete riisikot, ja saamatajäänud summad aina suurenevad. See ebaterve nähtus on isegi niikaugele läinud, et suured angroo-ärid hakanud harrastama detail-müüki kuni kõigeväiksemate partiideni, püüdes ostjaiks eriti ametnikke, töölisi j. n. e., kus aga võimalik kergemini koondatud ostjate hulga juurde pääseda.

Võlgumüük on juured eriti sügavale ajanud 1927. aasta viimse poole ja 1928. aasta esimese poole ajajärgul ja seda lahedamate krediidiolude tõttu, mille õiget tähendust väga suur hulk kaupmehi nähtavasti ei osanud õieti mõista ja hinnata. Kaupmehed, kes ise said kergemini krediiti, kandsid seda väga heldesti edasi oma väiksematele vendadele. Tagajärjeks oli see, et kui 1928. aasta lõpul, eriti aga 1929. aasta kestel krediidiolud muutusid raskemaiks, siis sattusid paljud ettevõteted raskendatud seisukorda ja üks osa lausa kitsikusse. Ja kui möödunud aastal suur hulk ettevõtteid kokku varises, ja ka praegu pinevus edasi kestab, siis tuleb selle nähtuse põhjusi suurel määral otsida liigest krediidiheldusest ja võlgumüügist.

Meie sisekaubanduse tervendamiseks — ja see maksab teatud teisenditega ka väliskaubanduse kohta — on tarvis alata võitlust juhuslike, kergel käel asutatavate ettevõtete, võlgumüügi ja ebaterve võistluse vastu. Ja et sellel võitlusel tagajärgi oleks, siis peavad asjast haarama kõigepealt ärimehed ise, siis nende organisatsioonid ja lõpuks ametiasutused.

Mis puutub äritegevusse eriti möödunud aastal, siis andis siin põllumajanduslike ringkondade ostujõu langus end loomulikult väga tunda. Rahaturu pinevuse tõttu ei saanud ettevõtteid enam kaupu krediidi peale suuremal määral müüa. Kõigele sellele vaatamata ei saa möödunud aasta äritegevust üldiselt võrreldes eelmise aastaga halvaks pidada.

Teravilja ja seemnete kaubandus oli elav, peamiselt riiklike laenude tõttu, mille arvel põllupidajad seemnevilja ostsid.

Omamaa vilja vähesuse tõttu enne uut lõikust tuli eriti linnade varustamiseks tarvitada peamiselt välismaa vilja, mille tõttu suurveskite tegevuses oli läbikäik elav, ja need pidid töötama heade tagajärgedega.

Manufaktuur-kaubandus oli üldiselt nõrgem kui 1928. aastal.

Koloniaalkaubandus kujunes umbes samaks kui eelmisel aastal.

Põllutöomasinate ja -riistade ning põlurammu kaubandus oli märksa väiksem kui 1928. a.

Heade tagajärgedega töötasid speditiooniarid, Tallinna börsikomitee tegelaste kinnitamist mööda isegi paremini kui 1928. a.

Kaupade vedu riigiraudteedel kinnitab, et möödunud aasta äritegevus 1928. a. omast ulatuslikult maha ei jäänud, vaid selle isegi ületas. Riigi raudteedel veeti kaupu: 1927. a. — 2.106.000 tonni, 1928. a. — 2.655.000 tonni, 1928. a. 10 kuul — 2.300.000 tonni, 1929. a. 10 kuul — 2.424.300 tonni.

Kui nüüd asume väliskaubanduse vaatlemisele, siis võime üldiselt kinnitada, et siin ettevõtete tegevus viimastel aastatel kindlamale ja püsivemale alusele nihkub. Ja seda tänu soliidsimatele ning püsivatele ettevõtetele, kelle kaudu toimub kandev osa meie kaubavahetusest välismaadega.

Meie kõige tähtsama väljaveoartikli — või — väljavedu on koondunud kindlate ja püsivate ettevõtete kätte. Peekoni kaubanduse alal loodi möödunud aastal kindlam alus selle väljaveoharu soodsaks arenemiseks tulevikus.

Samuti püsib väheste eranditega vilunud kätes metsamaterjalide ja puutööstusesaaduste, paberi ja paberisaaduste, tekstiiltööstuse saaduste, tekstiiltööstuse tooresainete, põllutöö- ja muude masinate ning -riistade, kivisöe, õlide ja rasvade kaubandus.

Vaatame nüüd, mis kõnelevad väliskaubanduse arvud. Sisseveos püsib esikohal teravili ja jahu, näidates aastast-aastasse tõusu, millest erand ainult 1927. a., mil sissevedu oli kaugelt väiksem, kui kolmel eelmisel ja kahel järgmisel aastal. Erakordselt väike sissevedu 1927. a. on tingitud võrdlemisi soodsast lõikusest 1926. a. ja kõigiti rahuldavast rukkisaagist 1927. a., kuigi muidu oli viimane aasta meie põllumajandusele osalise ikalduse aastaks.

Samuti on kuni viimase ajani tõusu suunas liikunud muude toidu- ja maitseainete rühm, kuhu kuuluvad suhkur, heeringad, tubak, joogid j. n. e.

Vähest, tarviduste kasvamisega kokkukõlalist tõusu ilmutavad: nahk ja nahasaadused, puu ja puutööstuse saadused, metallikaubad, töö- ja jõumasinate ning kahel viimasel aastal ka põllutöomasinate ja -riistad, õlid ning rasvad ja keemiaained ning apteegikaup. Kiuainete sissevedu oli erakordselt suur 1925. ja 1928. aastatel.

Järjekindlat tõusu näitas tekstiiltööstuse saaduste sissevedu, millele teataval määral piiri pani möödunud aasta sep-

tembris läbiviidud tollikõrgendus osa tekstiilsaaduste kohta.

Väljaveo üldsuund on viimase viie aasta jooksul kujunenud kokkuvõttes järgmiseks.

Kartuli väljavedu on väga kõikuv, olenedes meie kartulisaaagist ja veel rohkem turuoludest Soomes ning Rootsis, millised meie kartulile peaturgudeks. Kartulite väljavedu tõusis rekordkõrgusele 1928. a.

Karjasaaduste väljavedu, millest lõvi-osa moodustab või, näitab kuni möödunud aastani järjekindlat ja jõudsat tõusu. Elusloomade väljavedu on viimastel aastatel püsinud enam-vähem ühesugusel kõrgusel. Naha ja nahakaupade väljavedu kaldub tõusule kuni möödunud aastani, mil sootuks madalale langes, olles 1928. a. tõusnud rekordkõrgusele. Puu ja puutööstuse saaduste väljavedu näitab, pärast seisakut 1925. a., järjekindlat ja kiiret tõusu kuni möödunud aastani. Paberisaaduste väljaveos on paaril viimasel aastal sündinud pööre: tugevasti on tõusnud paberi tooresainete — puumassi ja tselluloosi — väljavedu, enam-vähem ühesugusele kõrgusele püsima jäänud ajalehe- ja pakkimispaberi väljavedu, kuna kirjutus- ja trükipaberi väljavedu tunduvalt tagasi läinud. Selles harus tuleb väljaveo arengut seega ebasoodsaks pidada. Lina väljavedu on viimastel aastatel järjekindlalt tagasi läinud.

Tekstiiltööstuse saaduste väljavedu sammub järjekindlalt ja jõudsasti tõusu rada, kusjuures selle rühma bilanss eriti soodsaks kujuneb möödunud aasta lõpul. Tsemendi väljavedu tõusis kuni 1926. a., kuid on siis järjest langenud kuni viimase ajani. Telliskivide väljavedu hoidis tõusu suuna alles kuni 1929. aastani.

Need oleksid väljaveo arengu üldjooned viimastel aastatel, võib öelda viiekuue aasta kestel.

Mis puutub eraldi möödunud aasta väliskaubandusse, siis kujunes see ümarguselt võttes 5,5 milj. krooniga passiivseks. 1928. a. ületas sissevedu väljaveo mäletavasti 4,26 miljoni krooniga. Üldse veeti möödunud aasta jooksul kaupu sisse 122,9 miljoni krooni väärtuses 131,3 miljoni krooni vastu eelmisel aastal, kuna väljavedu samal ajal oli vastavalt 117,4 miljoni krooni ja 127,1 miljoni krooni. Seega on möödunud aasta sissevedu võrreldes eelmise aasta sisseveoga langenud 8,4 miljoni krooni võrra, kuna väljavedu samal ajal langes veelgi rohkem, nimelt 9,6 miljoni krooni võrra. 5,5 miljoni-krooniline passiviteet möödunud aasta väliskaubanduses tuleb seega panna peamiselt meie väljaveo tagasimineku arvele, millele sisseveo poolelt seltsib erakordselt suureks paisunud teravilja sissevedu.

Tera- ja jahvatatud vilja veeti möödunud aasta jooksul sisse 21,8 miljoni krooni eest, (M. Martna, stp: See kiri peaks natuke selgem olema!) mis on 143,7 tuhat krooni rohkem kui 1928. a. Tera- ja vilja üksi veeti sisse 114.274 tonni — 1928. a. 96.269 tonni — 1928. a. 18,9 miljoni krooni väärtuses ja 1929. a. — 19 miljoni krooni väärtuses. Seega on teravilja sissevedu kvantumi järgi tunduvalt tõusnud, väärtuse järgi aga vähenenud.

Teiseks tähtsaks momendiks möödunud aasta sisseveos on tekstiiltööstuse saaduste sisseveo langemine 15,7 miljoni kroonilt 1928. a. 12,7 miljoni kroonile läinud aastal, seega vähenemine 2,9 miljoni krooni.

Ülejäänud sisseveo osas silmatorkavaid muudatusi ei ole: aia- ja juurvilja sissevedu on pisut vähenenud, karjasaaduste sissevedu vähe tõusnud, kalakaupade sissevedu 313 tuhande krooni võrra langenud. Tunduvat langust näitab muude toidu- ja maitseainete rühm, langedes 9,7 miljoni kroonilt 1928. a. 7,8 miljoni kroonile läinud aastal, seega 1,8 miljoni krooni võrra.

Peale selle on vähenenud loomatoidu, loomariigi ainete, paberi tooresainete, väetisainete, töötletud nahkade ja nahakaupade, jõu- ja töömasinate, metallikaupade, transportabinõude ja mineraalkaupade sissevedu. Vähest tõusu näitab seemnete, metsamaterjali, mineraalide, paberi- ja keemiatööstuse saaduste sissevedu.

Väljaveo osas on möödunud aastal, võrreldes eelmise aastaga, kaaluva tähtsusega muudatusteks põllumajanduse saaduste väljaveo tagasimine, kui arvesse võtta kõiki põllumajanduse saadusi, metsamaterjalide väljaveo tugev langus ja tekstiiltööstuse saaduste väljaveo tunduvalt tõus. Esimene moment on täiel määral seletatav 1928. a. ikaldusega põllumajanduses, metsamaterjalide väljaveo langus raskete jääoludega läinud aasta kevadel ja väga ebasoodsate teedega sama aasta lõpupool, mis metsamaterjalide veo raudteejaamadesse ja sadamateni väga raskeks muutis. Ka hindade konjunktuur ei olnud küllalt soodus.

Kui vaadelda väljaveo üksikute tähtsamate ainete järgi, siis näeme, et kartulite väljaveo langes 38.067 tonnilt ja 3.888.000 kroonilt 1928. a. 13.339 tonnile ja 1.124.000 kroonile läinud aastal.

Või väljaveo näitab 1.137-tonnilist tõusu ehk väärtuse järgi 2.434.000 krooni.

Munade väljaveo on kvantumilt vähenenud 23.514.000 munalt 22.312.000 munale, kuna väärtuse järgi munade väljaveo kujunes pea samaseks kui eelmisel aastal.

Liha ja lihasaaduste väljaveo langes 5.032 tonnilt 2.510 tonnile ehk väärtuse

järgi 5.145.000 kroonilt 3.434.000 kroonile, seega vähenes 1.711.000 krooni võrra.

Puusaadusi läks läinud aastal välja ainult 14.699.000 kr. eest 21.515.000 kr. vastu eelmisel aastal samal ajal, vähenemine seega 6,8 miljoni krooni.

Samal ajal, kui paberi tooresainete — tselluloosi ja puumassi — väljavedu suurenes, läks ajalehe- ja trükipaberi väljavedu 3.051 tonni ehk väärtuse järgi 1.142.000 krooni võrra tagasi.

Vineeri ja toolipõhjate väljavedu tõusis kvantumilt tunduvalt, kuid väärtuse järgi läks tagasi, millest peab järeldama, et hinnad olid möödunud aastal vähem soodsad kui eelmisel aastal.

Linade väljavedu tõusis 236 tonni võrra, kuid väärtuse järgi saadi vähem, sest hinnad läksid tunduvalt alla. Puuvillase lõnga ja niidi väljavedu tõusis 476 tonni võrra, puuvillase riide väljavedu 85 tonni võrra, kusjuures hindade konjunktuur oli siin vähem soodus kui eelmisel aastal.

Tsemendi väljavedu on vähenenud peamiselt Soome turu halvenemise tõttu.

Tuletikkude väljavedu tõusis 342 tonni ehk väärtuselt 136.000 krooni võrra.

Tooresnahkade väljavedu on vähekeese langenud.

Tulles lõpuks uuesti tagasi septembrikuus l. a. läbiviidud tollikõrgenduse juurde, toome tabeli, mis peegeldab tähendatud aktsiooni mõju järgmiste kuude väliskaubanduses. Tabelis on toodud tollikõrgenduse alla kuuluvate artiklite sisse- ja väljavedu oktoobri-, novembri- ja detsembrikuul.

Sissevedu:	1929. a.		
	Okt.	Nov.	Dets.
	Kr.	Kr.	Kr.
Puuvillane lõng	27.120	5.734	7.574
Puuvillane riie	103.511	90.581	75.640
Villane riie	318.520	205.057	97.010
Väljavedu:			
Puuvillane lõng	593.049	536.668	523.023
Sissevedu:	1928. a.		
	Okt.	Nov.	Dets.
	Kr.	Kr.	Kr.
Puuvillane lõng	35.525	26.830	10.963
Puuvillane riie	319.886	252.799	136.710
Villane riie	415.582	299.548	171.395
Väljavedu:			
Puuvillane lõng	358.161	329.512	315.617

Mis puutub üksikute riikide tähtsuse meie sisse- ja väljaveos, siis on siin eriti tähtis vaadelda kaubavahetuse arenemist nende riikidega, kellega meil möödunud aastal jõusse astusid kaubalepingud.

Niisuguseid riike on 7.

Kaubalepingud astusid jõusse:

- 1) Eesti-Itaalia ajutine kaubanduslik kokkulepe . . . . . 27. II 29.
- 2) Eesti-Prantsuse uuendatud kaubaleping . . . . . 29. V 29.
- 3) Eesti-Austria kaubaleping . . . . . 4. VII 29.
- 4) Eesti-Saksa kaubaleping . . . . . 29. VII 29.
- 5) Eesti ja Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidu kaubaleping . . . . . 19. IX 29.
- 6) Eesti-Ungari uuendatud kaubaleping . . . . . 10. XI 29.
- 7) Eesti-Türgi ajutine kaubanduslik kokkulepe . . . . . 30. XI 29.

Uuendatud kaubaleping Ungariga hakkas maksma alles 10. nov. l. a. ja seega selle mõju samal aastal veel nähtavale tulla ei saanud. Kuid vana kaubaleping maksis kuni uue jõusseastumiseni. Seda sama tuleb öelda Türgi kaubalepingu kohta.

Kaubavahetus kõneallevate riikidega oli 1928. ja 1929. a. järgmine: sissevedu oli 1929. a., ma ütlen tuhandetes kroonides, järgmistesse maadesse: Itaalia — 1.012,9, Prantsuse — 4.101,8, Austria — 505,1, Saksa — 37.107,3, N.S.V.Liidu — 5.046,8, Ungari — 52,6, Türgi — 74,9.

Toodud arvudest näeme, et kaubaleping Itaaliaga ei ole veel suutnud meie ekspordile pinda luua: 1,013 miljoni-kroonilise sisseveo kõrval oli meie väljavedu Itaaliasse l. a. kõigest 11,9 tuhat krooni. Kaubalepingu revideerimine Prantsusmaaga osutub õnnelikuks sammuks: meie väljavedu sinna on kasvanud kahekordseks, vahepeal ebanormaalselt suureks paisunud sissevedu aga langenud. Sellele vaatamata oli meie kaubavahetus Prantsusmaaga ka l. a. passiivne.

Kaubavahetus Austriaga on jäänud üheksiks — Austria kasuks.

Kaubavahetuse bilanss Saksamaaga on jäänud samaseks kui 1928. a., kusjuures nii sissevedu kui ka väljavedu langenud, sissevedu 39,783 miljonilt kroonilt 37,107 miljonile kroonile, ja väljavedu 32,922 miljonilt kroonilt 31,277 miljonile kroonile.

Kaubaleping N. S. V. Liiduga ei ole sellele pandud lootusi täitnud; meie väljavedu langes 5,496 miljonilt kroonilt 1928. a. 2,801 miljonile kroonile läinud aastal, seega peaaegu poole võrra, kuna sissevedu N. S. V. Liidust on tõusnud 4,939 miljonilt kroonilt 5,047 miljonile kroonile.

Kaubavahetus Türgimaaga on arenenud kummagile poolele soodsalt, eriti meie väljavedu Türgimaale.

Mis puutub meie väljaveo elustamisse, siis tuleb sellele panna tõsist rõhku. Saksamaa turul satumä karjasaaduste väljaveoga senisest halvemasse seisukorda.

Soome turg ähvardab meile kitsamaks jääda, eriti kartulite, elusloomade ja liha ning tekstiilsaaduste suhtes.

Neid kaotusi peame püüdma teisel uute turgude juurdevõitmisega tasa teha. Kaubalepingud Leeduga ja — kaugemate turgude võitmiseks — Hiinaga, Jaapaniga ning Lõuna-Ameerika riikidega tulevad võimalikult pea sõlmida. Kauge-Ida ja Lõuna-Ameerika turgudel on pinda meie paberil, tekstiilsaadustel, telefoniaparatuuridel j. n. e. Tuleb majanduseküsimumste arendamist hoopis intensiivsemalt ja plaanikindlamalt meie välisesinduste kaudu teostada ja meie konsulaarvõrku tarvilikul määral arendada. Selle küsimuse lahendamine on Majanduseministeeriumi lähem ülesanne.

Meie väljaveo tõstmiseks peavad aga ka töösturid ja ekspordöörid endid senisest paremini organiseerima.

Sagedasti kuulub välismailt kaebusi, et meie ärid järelepärimistele tihtilugu ei vasta, kaubapakkumistes väga aeglasel ja tellimised täitmata jätavad või täitmisega hilinevad. Tellimiste korralikuks täitmiseks oleks kõigiti soovitatav ettevõtete koostöö. Võistluse kartus on enamasti põhjendamatu, sest kui mõnel kaubal suuremates riikides minekut on, siis nõutakse seal kaupa rohkem, kui meie üldse anda suudame. Mitme ettevõtte koostöö oleks siin ainult kasuks kõigile asjaosalistele. Võistlus välisturgudel muutub üksikute maade vahel järjest teravamaks, ja seepärast peavad meie ekspordöörid energilisemad olema, et võistluses mitte alla jääda.

Peatudes põllumajanduse kui kõige suurema tööstuseharu juures, mis 58⁰/₀-le meie rahvaarvust ülalpidamist annab, loen tarvilikuks selgema ülevaate saamiseks selle praegusest seisukorrast pisut vaadelda selle arenemist. Selle arenemiskäigu võiksime jagada 3 etapi. Esimene ajajärk oleks riigi algupäevilt kuni 1922. aastani, kus likvideeruva suurmaapidamise asemele väikepõllupidamine tekkis. Tol ajal oli põllumajanduslik ekspordaine peaaegu ainult lina, kuna loomasaaduste väljavedu alles 1922. aastal tuhande tonni ulatus. Põllumajandus rahuldab peaaegu siseturu nõudeid. Samuti investeeriti kapitali kinnivarasse õige vähe. Kuni 1923. aastani on asunikud ehitanud näiteks Põhja-Eestis ainult 10⁰/₀ nende poolt üldse ehitatud elamutest ja kõrvalhoonetest.

Järgnevad 4 aastat 1923. kuni 1926. olid põllumajanduse arenemisaastad, sest meie põllumajandus oli suutnud end majanduse alal organiseerida ja esineb juba ekspordööriina tähtsal kohal. Loomasaaduste väljavedu, mis 1922./23. aastal 90 miljoni kroonini ulatus, tõusis 1925./26. aastal juba 150 miljonile kroonile. Seda

tõusu põhjustas välismaa soodus turu konjunktuur, kuna hinnavahe välis- ja siseturu vahel tunduv oli. Üldse oli põllumajanduse kogutoodangu väärtuse tõus nende kahe perioodi vahel umbes 35%.

Viimane ajajärk — 3 viimast aastat — ei andnud põllumajanduses enam seda tõusu, mis eelmisel aastail võis tähele panna. Esiteks põllusaagi poolest oli juba 1927. aasta kevht: põuane suvi enneagu küpsetas vilja, ning saak jäi väikseks. Sellele järgnes 1928. a., mis laialisemas ulatuses kandis ikalduse iseloomu, ning see tõi esile juba terava kriisi, mille likvideerimiseks kulus möödunud 1929. a., ning kulub veel ka osa käesolevast 1930. aastast.

1927. a. kehva saagi mõju aitas tunduvalt parandada soodus hindade seis ja turu konjunktuur üldse. 1928. a. oli turu konjunktuur veel võrdlemisi stabiilne, eriti karjasaaduste hindade poolest. Kuid 1927. a. põua all kannatanud piirkonnad ei suutnud oma tootmisvõimet endisel kõrgusel hoida, ning üldine toodang oli veidi vähem 1925./26. a. toodangust, seejuures turutoodangus võis ka sel aastal konstateerida väikest juurdekasvu. 1928. a. liigvee tõttu olnud põllusaagi ikalduse tagajärjed tulid teravalt ilmsiks 1928. a. teisel poolel ning 1929. a. esimesel poolel, s. o. möödunud 1928./29. põllumajanduseaastal. Sel aastal tuli saavutatud seisukohtadelt vähe taganeda, osa talusid oma ressursside poolest langes tagasi 1923./24. a. seisukorrale.

1929. a. saak, mis suuruselt kui ka kvantumilt oli harilikust saagist tunduvalt kõrgem, oleks võinud katta peaaegu täielikult eelmise aasta puudujäägid, kui mitte turu konjunktuur, eriti teravilja hindade poolest, poleks halvenenud. Ligikaudselt ühtlasi hindu arvestades 1929. a. põllusaagi rahaline väärtus ületas eelmise aasta oma umbes 60 milj. kr. võrra, milline summa ligikaudu katab kahe eelmise aasta saagi puudujäägi keskmisest.

Ikalduseaastate puudujäägid põllumajanduses andsid peajasalikul end tunda elusa inventari vähenemises. Nii vähenesid 1928./29. a. jooksul: hobused — 23.000, veised — 45.000, lambad — 184.000, sead — 47.000. Seejuures ainuke liik loomi, mille arv näitas suurenemist, olid lehmad, nimelt 1929. a. oli nende arv suurem eelmise aasta arvust 3.000 võrra.

Vaatamata saagi vähesusele on põllumees püüdnud alal hoida oma tähtsamat sissetulekuallika — piimakarja.

Teise suurema defitsiidina tuleb veel märkida ikalduseaastatel suurenenud põllumajanduse võlakooormatust. Laenu nõutati riigilt, erapankadelt, eraisikult, ning need laenud ei läinud põhikapitali suurendamiseks, vaid suuremalt jaolt tegevuse-

kapitali täienduseks. Üldse anti põllumajandusele erakorralist laenu viimase kahe aasta jooksul 7,6 miljonit krooni. Sellest oli miljonites kroonides seemneviljalaenu 1928. aastal 2,915 krooni, seemneviljalaenu 1929. aastal 3,295 miljonit krooni ja ikaldusealaenu 1928. aastal 1,392 miljonit krooni.

Nimetatud laenud suuremalt osalt oleksid tulnud tasumisele 1929. aasta lõpul ja 1930. aasta algul. Peab tähendama, et üldiselt laenude tasumine 1929. aasta viimaseil kuul arenes võrdlemisi hästi — 1928. aasta seemneviljalaenust 1. detsembriks oli juba 65% tasutud ning 1929. aasta seemneviljalaenust 28%. Üldiselt 1929. aasta lõpukuudel põllumajanduse ostujõud hakkas uuesti tõusma. Kui võtta kokku kõik põllumajandusele antud riiklikud laenud, siis saame üldsummana ligikaudu 35 milj. krooni. Neile laenudele seltsivad veel pärandusevõlad, laenud erapankadelt ja eraisikult. Üksikuis piirkonnas on laenukoormatus juba võrdlemisi suur, kuid võrreldes seda Euroopa karjakasvatava riigi põllumajanduse üldise laenukoormatusega, ei saa seda üldiselt suureks pidada. Ning paar head saagiaastat annaks võimaluse kiire iseloomuga laene täielikult likvideerida.

Ikalduseaasta tagajärjel tuleb nime-tada veel põllumajanduse ostujõu langust, mis end kogu majanduseelust tunda andis, nagu eelpool juba nägime. Peale laenuallikate on kasutatud ka tagavaras olevad rahalised ressursid.

Nii on põllumajandusel vaja üle saada veel paljudest raskustest ja puudustest, mis ikalduseaastad pärandasid.

Põllumajanduse üldsihiks on — suurendada võimalikult enam oma turutoodangut, püüdes tootmist kohandada välis-turu nõuetele. Tähtsamaiks tooteiks on — loomasaadusist või, peekon ja munad, põllusaadusist — lina.

Vaadeldes meie põllumajanduse saagi koosseisu saame möödunud 1929. aasta kohta järgmised vahekorrad.

Saagi koguväärtusest annavad protsentides, rahale ümber arvatult: toiduvili — 14,1%, söödavili — 34%, heinad — 28%, kartul 16% ja lina 6%.

Siin näeme, et saagi koguväärtusest langeb puhtal kujul loomasööda viljade ja heinte arvele 62,6%. Peale selle osa kartulist läheb samuti loomasöödaks, nii et pole liialdatud, kui ütlemine, et 65% kogusaagist on loomasööt. See majapidamise toodangu koosseis näitab, et selle organisatsiooni juures peab olema tugev kari, kes selle loomasööda hulga realiseerib. Et meil rohumaade hulk suur, ning ühtlasi suur ka kõrstoidu saak, siis on iseenesest selge, et meie maa saagi realiseerimisel peab karjapidamine esikohal olema, kuigi

ma sellega kinnitada ei taha, et kohati oludele vastavalt ka põllumajandusel teises suunas kasulik areneda on. Mida mitmekülgsemalt meie oma majapidamise välja arendada suudame, seda kindlamalt suudab see vapustuste vastu panna.

Peatudes põllumajanduse üksikute harude seisukorra juures eraldi näeme järgmist.

Karjamajanduse seisukord, mis senini järjekindlalt tõusu näitas nii arviliselt kui ka kvaliteedilt, näitas viimasel aastal väikest tagasiminekut. Nii on veiste arv üldiselt võttes vähenenud, seejuures aga eriti noorkarja arv. Kuigi seejuures on suudetud alles hoida endine lehmade arv, nende väljalangeva osa asendamiseks ning arvu suurendamiseks on aga noorkarja reservid eelmiste aastatega võrreldes tunduvalt väiksemad.

Karjamajanduse seisukord halvenes eriti möödunud aasta esimesel poolel. Söögitagavarad olid nõrgad, ning enamuses oli sööt, eriti aga kõrssööt alaväärtuslik. Nõrga sööda tagajärjel piimatoodang langes, ning vähenes ka või väljavedu 1929. a. esimesel poolel võrdlemisi eelmise aasta sama ajaga tervelt 9,70% võrra. Aasta teisel poolel olukord paranes. Rohukasv karjamaal oli hea, karja seisukord paranes, ning toodang tõusis endisele kõrgusele. Aasta teisel poolel väljavedu ületas eelmise aasta väljaveo sama aja eest enam kui 230%.

Üldsummas karjasaaduste eksporttoodang 1929. a. ületas eelmise aasta 11.369 kvintaali võrra ehk 100%. Praegu on piimalehmade seisukord hea, mis lubab loota tunduvalt karjasaaduste toodangu tõusu käesoleva aasta esimesel poolel.

Meie karjamajanduse edaspidine areng oleneb väljaveoturgude seisukorrast ja nõudeist. Kuid siin on majanduseperspektiives tumedaid kohti. Saksamaa, teine suuruse poolest karjasaaduste sisseveo turg, tõstis viimasel ajal võitlolle tunduvalt. Esialgu pole võimalik öelda, kui võrt see tollikõrgendus mõjutab karjasaaduste turgu eksportmaades, kuid on kindel, et või sisseveo tõus Saksamaale lähemas tulevikus on raskendatud. See loob teravama võistluse Inglise turul, mis loomulikult karjasaaduste hindade tasapinda võib alandada. See asjaolu nõuab kõigi võimaluste kasutamist, et meie või Inglise turul väärilt võiks esineda. Esijoones tuleb aga otstarbekalt lahendada veo korraldus ja soliidselt laevaliini loomine Eesti ja Inglismaa vahel.

Seakasvatustes tuli samuti viimasel aastal teha samm tagasi. Selle loomapidamis-haru kõikuvus on meil alati olenenud vilja- ja kartulisaagi suurusest. Sigade arv näitas 1929. a. juba teist aastat vähenemist. Sigu oli 1927. a. — 354.000,

1928. a. — 327.000, 1929. a. — 280.000. 1928. aastal oli üheks tähtsamaks sigade arvu vähenemise põhjuseks sealihahindade langus. Möödunud 1929. a. sealihahinnad olid võrdlemisi soodsad, kuid meil oli vähe vilja ja kartulid sigadele söötmiseks. Sigade juurdekasv võib aga sündida võrdlemisi kiiresti, oleneb turu seisukorrast, millist edu sel alal saavutatakse. Igatahes on sel majapidamisharul suured edenemise võimalused.

Teraviljakasvatusest meie põllumajandus võiks otset rahalist sissetulekut saada vaid heal saagiaastal, kusjuures müügilijana laiemas ulatuses kõne alla võib tulla vast rukis. Üldiselt võib omamaa rukkisaak aga praeguse kasvupinna juures ainult erakorraliselt hääl saagiaastail täielikult katta sisetarviduse, kuna keskmise saagi juures rukist sisse vedada tuleb. Seda tõendab kauaaegne kogemus niihästi Eesti riigi ajal, kui ka Vene ajal. Raudteevedude andmeil, kus antud iga jaama kohta selles jaamas peale- ja maha-laetud ainete hulk, selgub, et peaaegu kogu laiarööpalisel teel sõjaeelseil aastail vilja juurdevedu oli tunduvas ülekaalus neist jaamadest saadetavast hulgast. Kui eraldame praegu Eesti piirides asuvaist jaamadest Tallinna, kuhu vilja tuli vedada peale kohaliku tarviduse katte ka väljaveoks, saame teravilja sisseveo ülekaalu: 1908. a. — 45.820 tonni, 1909. a. — 40.290 tonni, 1910. a. — 32.075 tonni, seega keskmiselt kolme nimetatud aasta kohta 39.400 tonni. Sellest suurem osa tuleb rukki arvele. Viimasel kolmel aastal teravilja sissevedu samadesse piirkondadesse on olnud: 1926. a. — 30.610 tonni, 1927./28. a. — 23.867 tonni, 1928./29. a. — 40.983 tonni. Neist vahekorrist selgub, et teravilja sisseveo küsimus pole põllumajanduse pärast sõjaaegse ümberkorralduse tulemus, vaid selle nähtuse juured on palju sügavamad. Nagu üldiselt, pole aga meie teraviljakasvatuse läinud tagasi, vaid annab ligikaudu sama kvantumi, mis varemmailgi aastail. Vilja tarvitamise kohtade üldpilt on aga pisut muutunud, kuna linnade rahvaarv suurenenud, ning seda peamiselt säärase rahva arvel, kes varem maal elades ostuleiba tarvitas.

Nii on teraviljakasvatuse kaitse küsimus, mis viimasel ajal mitmeti päevakorras olnud, palju aktuaalsem, kui seda harilikult võetakse. Kui teravilja tollidega kaitsta niivõrt mõjuvalt, et see välja kutsuks teraviljakasvatuse laienemise, siis tõuseks küsimus, mille arvel see sünniks ning kuidas see mõjutaks teiste põllumajanduseharude arengut.

On arusaadav, et teraviljakasvatuse laiendamine puudutab teravalt põllumajanduse arengu suuna, ja sellepärast tuleb

seada küsimust ettevaatlikult käsitleda. Muidugi kujuneb karjamajanduse ja teraviljakasvatuse vahelkord ajajooksul vastavalt turunõuetele.

Linakasvatuse on läinud viimaseil aastail tagasi ja andnud maad piimakarjapidamisele. Seda tagasimekut põhjustab eeskätt linahindade langus ja võrdlemisi kallis tööjõud. Siiski on kohti, kus linakasvatuse tulutoov majanduseharu, nagu näiteks Petserimaal.

Kartulikasvatuse valdkondades viimasel aastal on tekkinud raskusi ning seda peamiselt kartuli realiseerimise alal. Kartuleid kasvatatakse ligikaudu sõjaeelses ulatuses. Põhja-Eesti maades on märgata väikest vähenemist, kuna Lõuna-Eestis kohati kartuleid hakatud isegi rohkem maas pidama. Kuid kartuli realiseerimise võimalused on sõjaeelsest palju kitsamad. Esiteks hoopis vähem läheb kartulit piirituseks; teiseks tugevasti on vähenenud väljavedu. Nimelt enne sõda läks palju kartuleid Põhja-Eestist Ida turule, peamiselt Peeterburi. Nagu raudteede veoandmestik näitab, on Tapa-Narva vahelisel liinil kartulivedu enam kui kahekordselt vähenenud. Kuigi kartuli realiseerimisel ka keskmisel saagiaastal on olnud raskusi, pole märgata kartulikasvatuse tunduvalt vähenemist. Konservatiivselt peetakse kinni endisest külvinormist. Kartuli ülejääkide mahutuses välisturule võib tekkida raskusi, eriti kui meie põhjapoolne naaber Soome kartuli sisseveole tollidega takistusi ette veeretab. Kuid peab katsuma kartulile uusi turge leida. Nii on viimasel päeval Põhja-Ameerika Ühisriikidesse kartuliturgu otsima hakatud ja teatavaid reaalseid tagajärgi sel alal saavutatud. (A. Tupits, põl: Loodetakse vedada tõesti sinna?)

Muud vähemad põllumajanduseharud, nagu kanapidamine ja aiandus, pole neil raskeil aastail aktiivsust kaotanud, kuigi vast üldtulemustes pole saadud kätte soovitud tagajärgi. Eriti kanade arvu on tugevasti suurendatud, ning on loota, et juba lähemal aastail kanamunade eksport omab väärilise koha väljaveos.

Põllumajanduse praeguse organisatsiooni ning üksikharude seisukorra juurest üle minnes põllumajandusele kui tervikule, peab tähendama, et üldsummas põllumajandus ka neil võrdlemisi raskeil aastail on alal hoidnud tootmisvõime. Kui võrdleme seda tootmisvõimet seisukorraga ka ainult 4 aastat tagasi, siis näeme, et see tunduvalt tõusnud. On suurenenud haritud pindalad, läbi viidud laiaulatuslikke maaparandusetöid, ehitatud eriti asunikel palju uusi hooneid, juurde muretsatud inventari, masinaid ja riistu, suurendatud karja arvuliselt, tunduvalt tõstetud lehmade saagiandi j. n. e. ning dee-

betisse selle kõige arvel võime kirjutada võrdlemisi väikse laenukoorma suurenemise.

Põllumajanduse krediteerimist raskendab alati selle võrdlemisi madal tasuvus. Tagajärjekast kasutamist võib leida ikkagi peamiselt pikaajaline odavaprotsendiline laen. Põllumajandusliku raamatupidamise eelkokkuvõtte andmete järgi põllumajandusse mahutatud kapitalid andsid 1925./26. p. a. — 3,07^o/_o, 1926./27. p. a. — 1,26^o/_o, 1927./28. p. a. — 3,43^o/_o, 1928./29. p. a. — 2,18^o/_o. Nelja aasta keskmine põllumajanduse kapitalide tasuvus on seega 2,5^o/_o. Säärase madala tegevuse juures loomulikult ainult väike osa majapidamisse mahutatud kapitalidest võib olla võlakapital. Aga kui võlakapital läheb muu kapitali elustamiseks, siis ei saa alati öelda, et võlakapitali tasuvus on madal, sest selleta suur osa muust kapitalist oleks võinud jääda üldse kasutamata. Sellest seisukohast tulebki hinnata põllumajanduslike laenude tähtsust üldiselt madala kapitali tasuvuse juures. Muidugi tuleb laenude andmist sel alal juhtida õigele asjale ja õigetesse kättesse. Minu arvates tuleksid summad maaparanduse alal eeskätt anda juba olemasolevate talundite, olgu need vanad talud või asunikude kohad, maa kultiveerimiseks. Neis tuleb selle poole püüda, et kõik kõlblik maa kultiveeritaks. Uute talude asutamine uudismaale, kuhu ehitada tulevad hooned ja maa üles harida, on praegusel ajal, kus raha kallis, vaevalt otstarbekohane. Ka tuleks selle järele valvata, et inimesed kergemeelselt ja asjatundmata saadud laenudega tööle ei asuks, mis pärast end ei tasuks ja sellega majapidamise hävitaksid.

Tähtsaks probleemiks, mis tihedasti seotud põllumajandusega, on tööjõu kasutamise küsimus. Linnaelanikkude arvu suurenemine maarahva arvel on kestnud kõik need aastad ning kestab veel, vaatamata põllumajanduse toodangu tõusule. Et meie talud tõesti vähese alalise tööjõuga läbi saavad, näitavad andmed, mis saadud Pärnu- ja Viljandimaa 26 valla kohta 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse põhjal. Neis valdades tuleb keskmiselt 10 talundi kohta:

Talundi suuruserühm	Peremehe perekonnast alalisi töötajaid	Palgalis (peale päevatööliste)
1 kuni 5 ha	19	1
5 " 10 "	23	1
10 " 20 "	26	4
20 " 30 "	25	6
30 " 50 "	28	11
50 " 100 "	29	22
100 ja enam "	22	68

(M. Martna, stp: Kas need perekonnaliikmed on tööjõulised või mitte?)

Siia on arvatud töötajad. Keskmiselt oleks perekonnaliikmeid 25 ja töölisi 7.

Nii tuleb keskmiselt iga kümne talundi kohta 32 alalist töötajat, sellest perekonnaliikmeid 25 ning palgalisi 7, s. o. kümnest talust ainult 7-mes on üks palgaline. Seejuures kuni 20 ha suuruses talundeis palgaline tööjõud on ainult erakordadel. Nii on meie talundid peamiselt perekonnatööjõu mahu kohaselt organiseeritud, sest suuremate talundite arv, kus alaline palgaline, on kaugelt vähemuses.

Vaheaeg kl. 19.07 min. — kl. 19.30 min.

Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n (jätkab kõnet): Üle minnes eelarve enese juurde tähendan, et mina selle vormilise külje kui ka üksikasjaliku tulu- ja kulu liikide juures peatuda ei kavatsen. Eelarve kuju on meil juba välja arenenud ja siin suuri muudatusi ei ole. Üksikasjade kohta on andmeid ette toodud seletuskirjas, kuna eelmise aasta eelarve täitmise kohta leiduvad selgitavad tabelid ja kirjeldused Riigikontrolöri punases raamatus, mis ka juba Riigikogu liikmetele kätte saadetakse. Ma peatun lühidalt eelarve kujunemise raskuste juures kui ka üksikute majandusliikude küsimuste juures, mis eelarvega ühel või teisel teel seotud.

Lugupeetud Riigikogu liikmed teavad väga hästi, et meie riigi majapidamine oma ülalpidamiseks hoopis rohkem nõuab, kui meie seda rahuldada suudame. On teada, et pinge nõuete ja võimaluste vahel alati suur olnud, mille tõttu nende tasakaalustamine niihästi valitsuselt kui ka rahvaesinduselt palju tööd ja vaeva nõudnud. On lootusi hellitatud, et olud meil lähemal ajal ses küsimuses lahendamaks kujunevad ja riigi eelarve kokkuseadmine enam niisuuri pingutusi ei sünnita. Kuid seni on need lootused meid petnud. Aasta paari eest ennustas küll üks minu eelkäijaist eelarve-kõnes niisugust õnnelikkust ajajärku juba tänavuseks aastaks, kuid nagu näha ei ole see ennustus kahjuks täide läinud, vaid olukord on veelgi raskemaks kujunenud. Nõudeid oli asutustelt märksa rohkem, kui riigikassa neid rahuldada jõudis, ja seepärast kujunes ka tänavuaastane eelarve-ettepanek kompromissiks Majanduseministeeriumi ja teiste keskasutuste vahel. Nii ei ole ka see eelarve kaugeltki niisuguseks kujunenud, nagu Vabariigi Valitsus seda healmeelil näha oleks tahtnud, vaid olude sunnil on sealt mõnigi summa kustutatud, mis lahendamisel võimalustel püsima oleks pidanud jääma. Eesmärk on siiski kätte saadud: eelarve on tasakaalustatud ja kulude kate on ette nähtud reaalsete tulude näol. On kokkuhoidu püütud saavutada jooksvate

kulude vähendamise ja püütud summast juhtida produktiivsele ja loovale tööle. Loodan, et neist põhimõtteist juhituna ka rahvaesindus esitatud eelarvet kohtleb ja oma asjatundliku arvustusega parandusi teeb.

Nagu tähendasin, kujuneb meil eelarve tasakaalustamine aasta-aastalt raskemaks, ja see küsimus on viimasel ajal nõnda aktuaalseks läinud, et sellest vaikides mööduda ei saa. Järjekindel kulude kasv ja vähene tulude tõus on teatavasti selle nähtuse põhjuseks. Kulud kasvavad aga meil aasta-aastalt pea terve eelarve paragrahvide ja punktide alal, vaatamata sellele, et niihästi Vabariigi Valitsus kui ka rahvaesindus eelarve läbivaatamisel kulusid vähendada püüab. Ja kasvavad nad niiöelda seaduslikul alusel, mille vastu ka Vabariigi Valitsus otsekohe võidelda ei saa. Kui vaatleme neid seadusi, mis Riigikogu viimastel aastatel vastu võtnud, mille järeldusel kulud otsekohe paljudeks aastateks ette broneeritud, siis näeme, et need ühes väliskohustuste õiendamisega meie eelarvet, võrreldes 1928./29. aasta eelarvega, järgmiselt suurendavad:

1929./30. a. eelarves 4.675.000 kr., 1930./31. a. — 4.065.000 kr., 1931./32 a. — 7.200.000 kr., 1932./33. a. — 7.800.000 kr., 1933./34. a. — 8.700.000 kr., 1934./35. a. — 7.700.000 kr., 1935./36. a. — 7.800.000 kr. ja 1936./37. a. — 8.000.000 kr.

Kui nüüd arvesse võtta asjaolu, et meie seaduseandlus edasi areneb ning jällegi uusi seadusi saame, millega riigi kohustused suurenevad, siis jõuame viimaks sinna maani, kus meie kuludele enam vastu ei saa. Peame arvesse võtma, et riigiasutuste kulud suurenevad iga aastaga asutuste ülalpidamise kulude, ametnikkude palkade, teenistusevanuse tasu j. n. e. arvel. Nii näeme, et eelarve see osa, mis läheb niiöelda ebaproduktiivseteks ülesanneteks, järjest tõuseb, ja seega jääb vähe üle produktiivsete tööde tarvis, niisuguste tööde tarvis, mis võiksid tulusid järele jätta.

Kui nüüd arvesse võtta asjaolu, et ka palju teisi kulusid niiöelda broneeritud iseloomu omavad, nagu seda on riigiaparaadi ülalpidamine ja teised kulud, siis näeme, et oleme varsti sinnamaani jõudnud, kus meie seaduses ettenähtud kulusid enam eelarvesse ei suuda võtta ja sentigi anda ei saa produktiivsele tööle.

Kui meie riigi ja rahvamajanduslikku elu ummikusse ei taha ajada, siis peab sellele nähtusele lõpu tegema. Meie peame ministeeriumide eelarveid piirama ja neile lubama ainult teatavad summad. Nad peavad end ise korraldada suutma. Kaitseministeeriumi juures oleme selle suutnud juba läbi viia. Kaitseministeeriumil on olemas teatud broneeritud summad, need

on õhulaevastiku peale. Läänud aastal oli see summa Kr. 500.000.

Sellele vaatamata, et õhulaevastiku peale tuleb ligi pool miljonit krooni rohkem anda, on Kaitseministeeriumile lubatud summad mitte suuremad kui eelmistel aastatel. Seega õieti on üldiselt need kulud protsentuaalselt vähenenud. Mina arvan, et ka teiste ministeeriumidega tuleb tulevikus sääraselt talitada, sest muidu ei suuda meie kulude tõusmisele piiri panna.

Meie ei tohi elada üle oma kandejõu, ja sellele vastavalt tulevad ka meie riigi kulusummad arvestada. Esiteks tulevad revideerimisele võtta need seadused, millest tingitud meie kulude suurenemine. Ei või mitmeks aastaks kulusid ette määrata, sest majanduseelu kiire arenemise juures võivad vahepeal tekkida hädavajalikud väljaminekud, mida ettebroneeritud eelarve-summade juures raske rahuldada. Teiseks tuleb kulusid kokku hoida, eriti meie riigiparaadi ülalpidamise alal, sest need kulud on kasvanud meil kõigile kärpimistele vaatamata. Siin ei saa kokkuhoidu ainult ametnikkude palganormide vähendamise teel. Palgad on isegi meil madalad ja need nõuavad meil korraldamist ja parandamist. Eriti valitseb meil ebamäärane palkade vahekord juhtivate, kõrgemate ametnikkude palkade alal. Nii saavad meil valitsuste direktorid ja ministrite abid kolm korda vähem palka kui pankade ja ettevõtete juhid, ja nende palgad küünevad vaevalt nimetatud asutuste asjaajajate või raamatupidajate palkadeni. Ometi oleneb palju kõrgemate riigiametnikkude oskusest ja tublidusest. Minu arvates saame kulusid sel alal vähendada ainult töösüsteemi muutmise ja lihtsustamise teel, millega algust tehtud juba Majanduseministeeriumi ümberkorraldamisega, eriti maksuaparaadi reformeerimise läbi. Teatavasti oli meie maksuaparaat kallim Euroopas, vaatamata sellele, et ametnikkude palgad meil võrratult madalad. Nii nõudis meie maksuaparaat ülalpidamiseks keskmiselt 3,56% sissetõetud tuludest, või üksikult võttes: otsekoheste maksude valitsus 2,43%, toll 2,78% ja aktsiis 5,49%. Inglismaal moodustavad otsekoheste maksude kulud 1,57%, tolli- ja aktsiisivalitsuse kulud 2,3%, kuna Skandinaavia riikides see protsent umbes 2 ümber kõigub.

Olles Riigikontrollis lasksin ma sel alal uurimistöö toime panna, mis härradele Riigikogu liikmetele ka kättesaadavaks tehti, ja seal selgus, et aparaat ümberkorraldamist vajab.

Neil alustel on ümberkorraldamisele asutud, mis umbkaudse kalkulatsiooni järgi palgakrediiti üksi üle 110.000 krooni vähendada võimaldas. Loota on ka, et

töö sellega ühistesse kohtadesse enam koondub, intensiivsemaks ja lihtsamaks kujuneb. Ka on selle korraldamise tagajärjel võimalik kaubanduse- ja tööstuseametite tööjõudu suurendada üldise palgakrediidi suurenemiseta. Meie kaubandus nõuab eriti korraldamist. Majanduseministeeriumil on siin suured ülesanded täita ja vajab selleks häid tööjõude.

Ühes maksuaparaadi ümberkorraldamisega on ministeeriumil teoksil ka maksureformide teostamine.

Maksustamise küsimus on üldse riiklikus elus delikaatsemad küsimusi, ja raskeks kujuneb see eriti seal, kus kapitali vähe. Siin tuleb eriti kaaluda, et iga maks õigel kohal lasuks ja osutuks igale maksumaksjale ta kandevoime kohaseks. Ühtlasi ei tohiks maksustamine niikaugelt ulatuda, mis kapitali kogunemise pea võimalikuks teeb. Teatavasti on meie maksustamised Vene põhimõtete alusel võrsunud. Neid on aastate jooksul täiendatud, parandatud ja juhuslikult lapitud, milles puudub kindel süsteem ja ühtlus. Meie tulumaks on tegelikult oma õige iseloomu kaotanud ja mingisuguseks isikumaksuks muutunud, sest maksuvaba tulu on liiga väike, kuna progressiooni hüpped juba võrdlemisi väiksete sissetulekute juures liiga kõrgele tõusevad. Kõrged tulumaksu normid on kui kõrged tollid, mis salakaubavedu suurendavad. Sest ebamääraselt kõrge tulumaks kutsub esile ka tulude varjamisi. Samuti on ebamääraselt kõrged meie päranduse- ja kinnisvarade kinnistuse maksude normid.

Need ei ole enam meil tulutoovad, vaid takistavad tulude sissetulekut, sest tegelikult hoiavad kodanikud suurte maksude kartusel kinnistamise toimingute eest, ja riik jääb omast ilma. Minul on kavatus Vabariigi Valitsusele esitada mõne maksunormi vähendamise eelnõu. Seda eelnõu võib pidada esimeseks sammuks maksukoorma vähendamisel. Riigi tulude vähendamisele mina selles seaduses hädaohtu ei näe. Nende eelpool tähendatud maksude alal ma kauem ei soovi peatuda, sest nende kohta tuleb sõna võtta muidugi nende seaduste arutamisel Riigikogus.

Mis puutub aga praeguse maksuaparaadi ümberkorraldamisse, siis pean tähendama, et see ei ole tarviliku kiirusega edenenud. Minul oli rohkem optimismi, kui tegelik elu seda näidanud.

Kevadel tahtsin Riigikogus läbi viia Majanduseministeeriumi korralduse seaduse, et võimalik oleks koosseise kokku tõmmata, kuid Riigikogu nõudis, et seda seadust peaks pikemalt kaaluma, ja juristid ütlesid, et see seaduseelnõu ei ole küllalt põhjendatud. Seda kaaluti pool aastat, ja kui seaduseelnõu arutamisele

tuli, siis ei tehtud parandusi. (A. Oinas, stp: Tehti küll komisjonis.)

Meie maksureformi läbiviimisel on minu arvates kaks peaetapi: 1) maksuaparaadi ümberkorraldamine ja 2) maksude materjaalnormide väljatöötamine. Mis puutub esimesse ossa, siis on sellele juba alus loodud Riigikogu poolt vastu võetud Majanduseministeeriumi ümberkorraldamise seadusega. Sellele järgneb peatselt seaduseelnõu, mis määrab ametite funktsioonid ja korraldab lõplikult alluvate asutuste koosseisud kohtadel. See on puhttehniline töö ja võib sündida väljaspool poliitiliste huvide ristlemist, mispärast loodan selle kiire lahendamise võimalust. Hoopis raskem ülesanne on aga seaduse materjaalnormide kokkuseadmine, kus poliitilised huvid teravasti kokku puutuvad. Küsimuse teeb siin veel raskemaks asjaolu, et siin lahendamisele tuleb vahekorra riigi ja omavalitsuste vahel. Mida varem need vahekorrad lahendatakse, seda parem. Oleme väiksemaid riike ilmas, ja meie riigi rahvaarv ei ole suurem kui mõne suure riigi omavalitsuseüksuse rahvaarv. Ka on meie riigikord demokraatlikumaid ilmas, ja seepärast peame nii riigile kui ka omavalitsustele vaatama kui ühele tervikule. Rahva kui ka omavalitsuse oma huvide pärast peaks nende vahel tihedam side valitsema ning riigivõim peaks kaugemale ulatuma ka omavalitsuse tegevuse alasse, eriti ses osas, mis puutub finantsküsimustesse. Kuigi meil rahalised asjad omavalitsustega sageli nii segamini, et ei tea, mis riigi või mis omavalitsuste oma, ei ole riigil nende asjaajamise kohta pea mingit sõna lausuda. Ometi on omavalitsuste kulud suured.

See maksupoliitika ühtlustamine ja võimu jaotamine valitsuse ja omavalitsuste vahel ei ole päevakorras mitte ainult meil, vaid ka teistes Lääne-Euroopa riikides, kus aga kõik uemad reformid suunduvad sinnapoole, et ebaloogilist vahekorda tähendatud võimude vahel kaotada ja riigivõimu õigusi suurendada. Nii näeme, et Tšehhoslovakkias 1927. aastal maksmapandud seadus teeb kohuseks kõigile siseministeeriumile alluvatele valitsemisorganitele, olgu need riiklikud või omavalitsuslikud, täita kõikide ministeeriumide korraldusi. Samal seisukohal asub ka Preisi maapäevale esitatud omavalitsuste reformi kava. Katkend on järgmine: „Omavalitsus on riigi orgaaniline osa, aga mitte mingisugune kujund tema kõrval või tema sees. Eesmärk niihästi riigil, kui ka omavalitsusel on ühine, s. o. hoolitseda rahva hea käekäigu eest. Riigi olemasolu mõtte seisukohalt ei ole omavalitsusel iseiseisvat eesmärki ega sihti, vaid tema siht ja eesmärk on riiklus, ja sellepärast peab omavalitsus riigivõimule alistuma.”

Üldiselt püüavad kõik uemad reformid valitsemistegevuse ja võimukäsitluse ühtluse poole, sest ainult sel teel on võimalik luua stabiilset ja otstarbekohast korda. Samuti võimaldab ainult ühtlane võimukäsitlus õigete majanduse ja finantspoliitiliste sihtide jälgimist. Meie praegune kord sellevastu on kategooriliselt ühtlase võimukäsitluse vastu. Loodud vastukaaluks tsaristliku survepolitika sihtidele revolutsioonilise romantika ajajärgus, kaldub meie omavalitsuste korraldus autonoomismi asemel poliitilisse autonoomismi. Sellele baasile ei saa ehitada ühtki ratsionaalset finantspoliitilist süsteemi. Enne kui asuda omavalitsuste maksusüsteemi kindlaksmääramisele, tuleb välja selgitada ja otstarbekohaselt kindlaks määrata keskvallitsuse ja omavalitsuste võimu vahekorrad, eriti järelevalve õiguse piirid ja ülesanded. Samuti tuleb ühes sellega revideerimisele võtta funktsioonide jaotus kesk- ja omavalitsuste vahel ühelt poolt, ja omavalitsuste eneste vahel teiselt poolt. Finantspoliitilisest seisukohast nõuab see küsimus tähelepanu seepärast, et omavalitsused täidavad ülesandeid, mida tsentraliseeritult saaks teostada palju vähemate kuludega, näiteks järelevalve, osa hoolekandest, koolikorraldus ja muud. Teiselt poolt on koondatud näiteks maaomavalitsuste kätte rida ülesandeid, mida võiks sama hästi usaldada vallaomavalitsustele, näiteks üksikud hoolekandeharud, ilma et see kulusid eriliselt suurendaks. Nii administratiiv-funktsioonide kui ka finantskorra seisukohalt on maavalitsused peamiselt ainult mingid ülekanalid, mille tarvilikkus väga küsitav. Kuna linnades, nii suurtes kui väikestes, mis võrduvad sageli mõnele vallale, on meil üheastmeline omavalitsus, omame aga maal põhjendamata kaheastmelise omavalitsuse ja suurendame sellega avalikke kulusid. Avalikkude kulude kokkuhoiu otstarbel tuleb lähemal ajal arutamisele võtta omavalitsuste ümberkorraldamine vastavalt üldistele kokkuhoiu-politika sihtjoontele.

Rääkides kokkuhoiu-politikast ei saa mööduda ka meie haridusepolitikast. Siin anname meie välja suuri summasid, mis tugevat kasvamise tendentsi näitavad, kuid minu arvates need kulud riiklikust seisukohast vaadatuna täiel määral otstarbekohaselt kasutatud ei saa.

Oleme palju rääkinud juba meie harilaste üleproduktioonist, kuid piiri sellele ei ole suudetud panna. Ometi näeme vastavatest aruannetest, et üks keskkooli lõpetaja, kui ta korralikult õpib ja klassi istuma ei jää, riigile 1.000 kuni 1.500 krooni maksma läheb, ja kui ta ka ülikooli lõpetab, siis sellele summale veel 1.500 kuni 2.000 krooni juurde tuleb lisada. Nõnda maksab siis riik igale ülikooli lõpe-

tajale, olgu see rikas või vaene, 2.500 kuni 3.500 krooni juurde. Kui nüüd neid kalleid inimesi meie suurel määral kasutada ei saa kohtade puudusel, ja nad sunnitud on sageli mitte oma erialal teotseades lihtsat tööd tegema või töötatöölise peret suurendama, siis seisame meie siin küll ühe puuduliku elunähtuse ees. Mina ei ütle, et hariduseks antud summased otse kärpida tuleks, vaid neid tuleks juhtida sinna, kus tarvidus kõige suurem. Meie näeme, et algkool veel palju kulu nõuab. Koolimajad on viletsad, ja õppevahendid puuduvad. Sinna tuleksid eeskätt summad juhtida. Ühtlasi tuleks aga selgitada, kas meil õpetajate arv normaalses vahekorras on õpilaste arvuga ja õpetajaid pooltühjade klasside jaoks ei peeta. Omalalal tegin Riigikontrollis selle küsimusega tegelemist, ja statistika näitas, et siin asjad korras ei olnud. Omavalitsused sellest küsimusest väga huvitatud ei ole, kuna õpetajate palgad riigi kanda on, ja siin seisab Hariduse- ja sotsiaalministeeriumil ees raske ülesanne lahendamiseks.

Lõpetades oma ülevaate ja tehes sellele kokkuvõtte pean tunnistama, et:

1) Meie riigi ja rahva rahaline seisukord ei ole hiilgav. Meie riigi kaubandusekui ka maksubilanss ei ole möödunud aastal meie kasuks kujunenud. Puudujäägid on tunduvad, ja need peame tasa tegema. Seda saame aga püsiva tööga, õige majandusepoliitikaga ja kokkuhoiuga.

2) Meie tööstus on üldiselt arenemisevõimeline, kuid kannatab kapitali ja turgede puudust. Riigil tuleb oma mõju maksma panna, et kapital neile tööstusealadele juhitaks, mis elujõulised ja meile rahvamajanduslikult kasulikud. Tuleb selle järele valvata, et raha ei valguks neile tööstusealadele, mille järele meil tarvidust ei ole, ja mida meil lähedatel krediidioludel luuakse ebamäärase konkurentsi tegemiseks ja elujõulistelt ettevõtetest tasumade väljapressimiseks. Niisugused ettevõtted meelitavad inimesi nende harilikult töölt maalt linna, ja nende kokkuvõrvarisemisel suureneb töötute pere. Tuleb tööstusesaadustele turge leida kaubalepingute sõlmimise teel. Samuti tuleb olevaid lepinguid igakülgsest kasutada.

3) Meie kaubandus on raskustesse sattunud siseturu ostujõu langusel, üleliia suure konkurentsi kui ka meie kaupmeeskonna oma mõistmatu organisatsiooni tõttu. Meie kaubanduse alal on teotsema hakanud palju ärimehi, kel kogemused või soliidsus puudub, mis halvavalt mõjutab ka üldist kaubandust. Siin on tarvis teha palju sisemist organiseerimistööd, mida ootan eeskätt nende oma organisatsioonidelt.

4) Põllumajandusest ütlen, et see organisatsioon on terve ja tootvõimeline, kuna

sel alal teotsevad käed ei tunne väsimust, ja sellepärast tuleb riigil aidata põllumees rasketest aegadest üle. Põllumehele tuleb kaitset muretseda. See kaitse peab olema niisugune, et see põllumajandusele tõesti toeks oleks, sealjuures aga rahvamajandusele ülejõukäivat koormat ei pane.

Selle ülevaate Riigikogule ette kandnud arvan, et meil käesoleva aasta kerge ei ole, aga et siiski meie rahvamajandus sedavõrt tugev on, et meie ka käesoleva aasta edukalt võime lõpetada.

J u h a t a j a: Korra kohta on ettepanek, pidada läbirääkimised eelarve puhul järgmisel Riigikogu koosolekul.

Seega on loomulikult katkestatud I lugemine. (Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud.

4. M. Mihkelson'i küsimine Vabariigi Valitsusele Kõrgesaare vallas asuvate poolitatud riigirendikohtade metsa hindamise asjas.

M. M i h k e l s o n (stp, loeb):

1) Kas vastab tõele, et Hiiumaal Kõrgesaare vallas nõutakse üle 40 aasta kasutada olnud riigi renditaludelt, millised omavahel poolitatud või tükeldatud, metsahinna tasumist täies ulatuses?

2) Millega on põhjendatud säärane teguviis?

3) Mida mõtleb teha Põllutööministeerium selle küsimuse kiireks lahendamiseks?

5. A. Sirro, B. Eilman'i ja A. Mekkart'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele riigiteenijatele teenistusevanuse tasu mittermaksmise asjas.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Riigiteenijate teenistusevanuse tasu seaduse (RT 20 — 1929) § 1. alusel tuleb maksta teenistusevanuse tasu kõigile riigiteenijaile.

Riigiteenistuse seaduse (RT 149 — 1924) § 1. järgi jagunevad riigiteenijad ametnikkudeks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ettenähtud ametikohtadel, ja vabateenijaiks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ettenähtud vabateenistuse kohtadel või ajutiselt täidavad ametnikkude kohuseid.

Sadamatehaste ametnikud on ette nähtud Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduses (RT 27 — 1927), kuuluvad seega riigiteenijate hulka ja on õigustatud saama teenistusevanuse tasu.

Vaatamata sellele ei ole aga sadamatehaste ametnikkudele teenistusevanuse tasu makstud, vaid Teedeministeerium on

jätanud mitmekordsed ametnikkude palved tagajärjeta.

Palume Vabariigi Valitsuselt seletust:

1) Mis põhjusel ei ole sadamatehaste ametnikkudele seni teenistusevanuse tasu makstud?

2) Kas kavatakse Vabariigi Valitsus teha korraldust mainitud ametnikkudele seaduses ettenähtud teenistusevanuse tasu maksta, kui kavatakse Vabariigi Valitsus teha seda, siis millal?

Tallinn, 17. dets. 1929. a.

A. Sirro. B. Eilman. A. Mekkart.“)

A. Sirro (stp): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigiteenijate teenistusevanuse tasu seaduse — RT 20 — 1929 — § 1. alusel tuleb maksta teenistusevanuse tasu kõigile riigiteenijaile. Riigiteenistuse seaduse — RT 149 — 1924 — § 1. järgi jagunevad riigiteenijad ametnikkudeks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ettenähtud ametikohtadel, ja vabateenijaiks, kes teenivad riigiasutuste koosseisudes ettenähtud vabateenistuse kohtadel või ajutiselt täidavad ametnikkude kohuseid. Sadamatehaste ametnikud on ettenähtud Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduses — RT 27 — 1927 —, kuuluvad seega riigiteenijate hulka ja on õigustatud saama teenistusevanuse tasu.

Sadamatehaste ametnikud ja töölised on vabariigi kestusel tänini kõigi riigiteenijate ja -töolistega saanud ühiselt arstiabi ja perekonna-abiraha. Peale selle on nad ühisel alusel kõigi riigiteenijatega saanud ühekordseid toetusi, milliseid Riigikogu poolt vastuvõetud seaduste põhjal riigiteenijaile ja -töolistele makstud. Rii-

gikogu kinnitab ka sadamatehaste eelarve, nagu kõigil teistel riigiettevõtetal, ning ka praeguses eelaryes on sadamatehaste eelarve. Nii peaksid sadamatehaste ametnikud ja töölised kuuluma tingimata riigiteenijate hulka ja nad on kõigiti õigustatud saama riigiteenijate teenistusevanuse tasu seaduses ettenähtud suuruses. Möödunud kevadel, kui Riigiteenijate teenistusevanuse tasu seadus jõusse astus, tekkis tehaste juhatusel mingisugustel põhjustel kahtlus, kas kuuluvad sadamatehaste ametnikud ja töölised riigiteenijate hulka ja kas nad on õigustatud saama teenistusevanuse tasu. Et selgust saada, pööras tehaste juhatus tol korral Teedeministriumi poole. Täni ei ole aga otsust ega vastust selle kohta tulnud. Tehaste ametnikud on mitmel ja mitmel korral pööranud palvetega Vabariigi Valitsuse poole, aga need palved on jäänud tagajärjeta. Seepärast palume Vabariigi Valitsuselt seletust: 1) Mis põhjusel ei ole sadamatehaste ametnikkudele seni teenistusevanuse tasu makstud? 2) Kas kavatakse Vabariigi Valitsus teha korraldust mainitud ametnikkudele seaduses ettenähtud teenistusevanuse tasu maksta, kui kavatakse Vabariigi Valitsus teha seda, siis millal?

Juhataja: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 21 Riigikogu liiget, seega ei ole arupärimise-ettepanek vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada!) Kuulen ettepanekut,

lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.05 min.

õige.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Kinnitan.

Koosoleku juhatajad (allkirjad).